

UOT 82-1

FORUĞ FƏRRUXZADIN İCTİMAİ-SİYASİ LİRİKASI

C.N.MƏMMƏDZADƏ
Bakı Dövlət Universiteti
mhjavanshir @ mail.ru

Foruğ Fərruxzadın ictimai-siyasi lirikasında İranda daxili vəziyyət, sosial həyat, cəmiyyətin təbəqələşməsi, vətənpərvərlik, inqilabi mövzular və s. işıqlandırılıb. Şeirlərdə cəmiyyətdə ictimai bərabərsizliyin artması, insanların maddi rifah halının pisləşməsi, sosial ədalət prinsipinin pozulması kimi aktual problemlər qaldırılır. Beynəlxalq vəziyyətə və sülh uğrunda mübarizə motivlərinin əksinə geniş yer verilmiş əsərlərdə şairə dünyanın siyasi-iqtisadi düzəninə pozulmasına, insanların insani və humanist hissləri əldən verib, robotlaşmasına, günü-gündən yeni-yeni münaqişə ocaqlarının yaranmasına, həyatı silkələyən partlayışların sayının artmasına, terrorun ayaq açmasına diqqət çəkir. Cəmiyyətdə cərəyan edən proseslərə insanların laqəyd və etinasız yanaşması pislənir, toplumun mənəvi-əxlaqi səviyyəsi də açıq tənqid edilir. Fərruxzad tarixi sənəd əhəmiyyətli ictimai-siyasi əsərlərində təsviri tənqid metodundan istifadə etmiş, sözlə ifşadan yayınaraq, təsvirçiliklə real vəziyyəti sərgiləmişdir. Onun tənqidi şeirlərdə çatışmayan cəhət nöqsan və mənfiliklərin ifşası müqabilində vəziyyətdən çıxış yolunun göstərilməsidir.

Açar sözlər: Daxili vəziyyət, ictimai və sosial həyat, vətənpərvərlik, inqilab, cəmiyyətin təbəqələşməsi, beynəlxalq ədalət, simvolika, tənqid.

Müasir fars poeziyasının ən görkəmli nümayəndəsi Foruğ Fərruxzadın poetik fəaliyyətinin 1960-cı illərində ictimai-siyasi lirika üstün mövqeyə yüksəlir. Mühüm ictimai məsələlər sırasında İranda daxili vəziyyət, ictimai və sosial həyat, cəmiyyətin təbəqələşməsi, vətənpərvərlik, inqilabi mövzular və sairə nəzər salınır. Ədib "شعری برای تو" ("Sənin üçün bir şeir"), "دیدار در شب" ("Gecədə görüş"), "ای مرز پرگهر" ("Ey gövhərdolu ölkə"), "پرسش" ("Sual"), "جمعه" ("Cümə"), "آیه های زمینی" ("Yer ayələri"), "عروسک کوی" ("Zavod gəlinciyi") və s. şeirləri ilə ölkədəki siyasi-ictimai duruma güzgü tutur. Tarixi sənəd əhəmiyyətli həmin əsərlərdə Fərruxzad təsviri tənqid metodundan istifadə etmiş, sözlə ifşadan yayınaraq, təsvirçiliklə real vəziyyəti sərgiləmişdir. Əksər şeirlərdə hadisələrin baş verdiyi poetik məkan zülmətə bələnmiş gecələrdir. Gecə əslində ölkədəki ağır həyat şəraitinə, gərgin ictimai abu-havaya işarə xarakteri daşıyan simvoldur. Həmin simvol astronomik gündüzün poetik sinonimidir. "Cümə" və "Hədiyyə" şeirlərində insanların bəşəri hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırmış, beynəlxalq aləmdən təcrid etməyə çalışan qapalı siyasi rejimin tənqidi verilir. Birinci şeirdə ədib "qaranlıq və cansız ev"ə bənzətdiyi vətəninə öz fərdi yaşayışının "sakit və kimsəsiz cümə"lərin timsalında mənasızlıq və ağırlığından bəhs edir. Bədii pa-

rallələr aparən şairə İranı kilidli və tənha bir evə, insanların həyatını isə qəmli cümələlərə oxşadır. Şeirın sonuncu bəndində kinayə xarakterli və antonimik səciyyəli

آه، چه آرام و پرغور گذر داشت زندگی من چو جویبار غریبی [14, 285]

(Ah, mənim həyatım qərrib bir çay kimi necə də sakit və qürurdolu keçdi) misraları ilə mövcud vəziyyətdən narazılığını bildirir. Qaranlıq bir evdə günəşin təsəvvürünün ağla gəlməməsi onu kədərləndirir. Ananın oğlu ilə dərdləşdiyi “Sənin üçün bir şeir”də ölkəsinin gələcəyindən ötrü nikbin olmaması diqqətə çatdırılır [14, 193]. İranın iranlılara zindan kəsilməsinə dərin təəssüf ifadə edilir. İnsanların zindanın dəhşətləri ilə üz-üzə qalmasına və “zəncir halqanın parıltısı” ilə gözlərin qamaşmasına “بندگی” (“Bəndəlik”) şeirində açıq etiraz edilir. Siyasi burulğanların, çevriliş və iğtişaşların insanların maddi və mənəvi rifah halını gərginləşdirməsi göstərilir. Siyasi qızdırmanın ölkənin tərəqqi və inkişafına başlıca maneə törətməsi, əhəlinin çaşqınlaşması və düşkünləşməsinə səbəb olması vurğulanır.

“Cümə” dən fərqli olaraq, “هدیه” (“Hədiyyə”) şeirinin qəhrəmanı süstlük və ətalətin əbədiliyinə, ictimai mühiti qara rəngə boyamış gecənin uzun sürəcəyinə inanmır. Üzücü və tükürpədicə aləmdən xilas olmağa, həsrətində olduğu azadlığa qovuşmağa və səadətin qoynuna sığınmağa can atır. Qadağa və qandallardan azad həyat arzulandır.

اگر به خانه من آمدی، برای من ای مهربان چراغ بیار
و یک دریچه که از آن

به ازدحام کوچه خوشبخت بنگرم [14, 314]

Əgər mənim evimə gəlsən, mənim üçün ey mehriban [dost] çırağ gətir və bir kiçik pəncərə ki, ondan xoşbəxt küçənin izdihamına baxım.

Təzadlar priyomundan istifadə olunmuş şeirdə شب (gecə) ətalət və bədbinliyin, چراغ (çırağ) aydınlıq və xoşbəxtliyin, دریچه (kiçik pəncərə) isə ümidi xarakterizə edən simvollardır. Şairə zülmətə bələnmiş evini aydınlatmaq üçün dilisoraqlı və əliçıraqlı birisini oraya dəvət edir. Bununla bilavasitə özünün və xoşbəxt məkandan təşrif gətirən dostunun simasında ictimai quruluş və mühitlərin analogiyasını aparır. Bədii ziddiyyət, məzmunun sanbalı və lakonikliyi şeiri dolğun və effektiv edən əsas cəhətlərdən sayılır.

Fərruxzadənin ictimai şeirlərində cəmiyyətdə cərəyan edən proseslərə insanların laqeyd və etinasız yanaşması pislənir. İctimai proseslərə nüfuz etmək və fəal iştirakçısı olmaq əvəzinə mövqesizlik və fəaliyyətsizlik nümayiş etdirmək qəbul olunmur. Bunun cəmiyyətin tərəqqisi üçün başlıca maneə olduğu vurğulanır. “Zavod gəlinciyi” şeirində insanların “pərdə arxasında kor və kar” qalması ilə razılaşmayan şairə baş verənlərə reaksiya verməyi, sünilikdən uzaq olmağı, siyasi fəallıq və yaradıcılıq göstərməyi tələq edir. Ədibə görə hər bir sivil toplumun inkişafı onun fərdlərinin siyasi və mədəni şüur səviyyəsi, nəzəri baxışları və idrak qabiliyyəti ilə ölçülür. O, İran cəmiyyətinin geriliyini insanların maarifsizliyində, mənəvi-əxlaqi dəyərlərə biganəliyində, davranışlarda sünilik və bayağılığın çoxalmasında görürdü. Ölkədə ürəkaçan olmayan siyasi

atmosferin insanların yaşayışına və fəaliyyətinə mənfi təsir göstərməsi, onlarda durğunluq, məyusluq və pessimizm yaratmasını “Gecədə görüş” şeirində hadisələrin mərkəzində duran şəxs kimi - öz üzərində belə göstərir:

حق با شماست
من هیچ گاه پس از مرگم
جرات نکرده ام که در آئینه بنگرم
و آنقدر مرده ام
که هیچ چیز مرگ مرا دیگر
ثابت نمی کند [14, s.317]

Siz haqlısınız

Mən heç vaxt ölümümdən sonra

Güzgüyə baxmağa cürət etməmişəm

Və o qədər ölüyəm ki,

Heç bir şey artıq mənim ölümümü sübütə yetirmir.

Şeirdə geniş şərhə əl atılmadan keçmiş ilə indiki durum ötənlərə təəssüf və həsrəti ifadə edən آئینه (güzgü) və مرده (ölü) simvolları ilə qarşılaşdırılır.

“Sənin üçün bir şeir”, “پاسخ” (“Cavab”), “رمیده” (“Hürkmüş”), “ای مرز” (“Ey gövhərdolu ölkə”) şeirlərində İrandakı ictimai-siyasi durumla yanaşı cəmiyyətin mənəvi-əxlaqi səviyyəsi də açıq tənqid edilir. Adı ilə məzmunu arasında tərs mütənasililiyin olduğu satirik məzmunlu axıncı şeirdə özünü qeyrətli göstərənlər və şüarçı vətənpərvərlər ifşa olunur. Şairə ölkəsinin hələ də orta əsrlər feodal qayda-qanunları ilə idarə olunduğunu, modernizmə tam qucaq açmadığını göstərir. Mövhumatçı və plov yeməyə adət etmiş hoqqabazların, gədalının, zahir möminlərin, müştəbeh ziyalıların hələ söz və kürsü sahibi olması, ictimai məsələlərə birtərəfli yanaşması, yenilikləri və yenilikçiləri qəbul etməməsi qamçılanır. Dəyişən dünyada iranlıların zəmanə ilə ayaqlaşma bilməməsi, şüurlarda təbəddülətin olmaması təəssüf doğurur. Yeganə şeirdir ki, şairə burada öz adını çəkməklə şəxsi təcrübəsini əsərin əsas materialı kimi istifadə edir. “Yer ayələri”ndə edam mərasimlərinin təşkilinə, ölüm səhnələrinin biganəcəsinə seyrinə, mütərəqqi qüvvələrin müstəbidlərə qarşı hələ də yumruq təkin qeyri-həmrəyliyinə acı təəssüf ifadə olunur. Ədibin təsvirçilikdən geniş yararlandığı tənqidi şeirlərində çatışmayan cəhət nöqsan və mənfiliklərin ifşası müqabilində vəziyyətdən çıxış yolunun göstərilməməsidir.

Əsərlərdə cəmiyyətdə ictimai bərabərsizliyin artması, insanların maddi rifah halının pisləşməsi, sosial ədalət prinsipinin pozulması narahatlıq doğuran mühüm məsələlər sırasında göstərilir. “Əbədi bir qürubda” (“در غروبی ابدی”) şeirində iş və çörək ümidilə yaşayan minlərlə çarəsiz insanın arzularını puça çıxaran, onların sivil haqlarını tapdalayan məmurlar satirik tərzdə ifşa edilir. Həmin “məxfi düşmənlər”in çirkin əməlləri, simasızlığı və rüşvətxorluğu tənqid hədəfinə çevrilir [14, 300]. Tehran dialektində yazılmış “Bir gün anası Əliyə dedi” (“به علی گفت مادرش روزی”) şeirində balaca Əliyə anasının dilindən insanların məişət qayğıları, gündəlik dolanışıqı, ağır həyat şəraitindən gileyi ifadə olunur. Dünyada qarışıqlıq və etinasızlığın yüksəldiyi bir zamanda cə-

miyyətdə sosial ədalət balansının pozulması, insanların sosial müdafiəsinin yoxluğu, əhalinin aşağı təbəqəsinin ağır güzəranı dilə gətirilir [14, 333-344]. Əslində ana obrazı fərdi deyil, minlərlə maddi durumu çətin olan insanların tipikləşmiş surətidir. Tək kimi görünsə də leksik məzmununda cəmi və topluluğu bildirir. Balaca Əli isə cəmiyyətdə sosial nizamın bərpasına laqeyd olan məmurların satirik prototipidir.

İqtisadi imkanların tükəndiyi bir ölkədə şairə çıxış yolunu islahatların aparılmasında, təbəqələrarası sosial ədalətin bərqərarında görürdü. İstismarın tənqid hədəfinə alındığı "کسی که مثل هیچ کس نیست" ("Heç kəsə bənzəməyən şəxs") şeirində çətin həyat tərzini sürən insanlar nikbin olmağa çağırılır. Baş qəhrəmanın yuxusunda gördüyü şəxsin tezliklə onlara xoşbəxtlik nəsib edəcəyi, arzularını gerçəkləşdirəcəyi və maddi haqlarını tanıyacağını müjdələyir: Atəşfəşanlıq gecəsində topxana səmasından gələn şəxs süfrə salır, çörəyi bölür, pepsini bölür, milli parkı bölür, qara öskürək siropunu bölür, qeydiyyat gününü bölür, xəstəxananın nömrəsini bölür, rezin çəkmələri bölür, Fərdin kinoteatrını bölür, Seyid Cavadın qızının ağaclarını bölür, şişmiş hər bir şeyi bölür və bizim payımızı da verir [14, 407-408]. Şeirdə təbəqələrarası ixtilaf və onun törətdiyi fəsadlar ifşa edilir. Cəmiyyətin təbəqələşməsi probleminə dünya miqyasında nəzər salınır.

Fərruxzad İranda siyasi-iqtisadi sistemin düzəlməsini ictimai quruluşun dəyişməsində, xalqın maraq və mənafeyini müdafiə edən hökumətin qurulmasında görürdü. Şairənin arxiv sənədləri arasında vaxtilə İran neftinin milliləşdirilməsi konsepsiyasını müdafiə edən baş nazir M.Müsəddiq hökumətinə dair fotoların mövcudluğu onun siyasi görüş və niyyətindən xəbər verirdi. O, bir sıra şeirlərində 1960-cı illərdə məmləkətdə baş verən proseslərə toxunmuş, Pəhləvi hökumətinin xalqı saya salmadan istismarçı qüvvələrin məram və mənafeyinə uyğun yürütdüyü siyasətə ikrahlı münasibətini bildirmişdir. Xatirə motivləri əsasında qələmə alınmış "بعد از تو" ("Səndən sonra") şeirində şahlıq rejiminə qarşı özünün də bilavasitə iştirak etdiyi mitinqlərə işarə edərək yazırdı:

بعد از تو ما به میدان ها رفتیم
و داد کشیدیم:

"زنده باد، مرده باد" [14, 387]

Səndən sonra biz meydanlara getdik və qışqırdıq: Yaşasın, məhv olsun.

Ədib öz haqq və hüquqları uğrunda ayağa qalxmış toplumun oyanışına, həmrəylik və mübarizliyinə əhsən söyləyir. Xalqın uca amalları, siyasi və iqtisadi azadlıqlar tələbi, vətənsəverliyi Fərruxzadın siyasi lirikasının tərənnüm obyektinə çevrilir. Coşan selə və dəhşətli tufana bənzətdiyi camaatın hiddəti qarşısında hakimiyyəti aciz bilir. Amalı bir olan əzmkar və müttəfiq xalqı hər hansı bir vasitə ilə zəncirləməyin qeyri-mümkünlüyünü diqqətə çatdırır. Çünki Məşrutəni, 21 Azər hərəkətini geridə qoymuş insanların yenidən öz qanları və canları bahasına tarixin şanlı səhifəsini açacağı şübhəsiz idi. Sevgili xalq azadlıq naminə nəinki həbs və sürgünlərdən, işgəncə və əzablardan, hətta təbiətin dəhşətindən - "yağışın şırıltısı"ndan və "güllərin pıçiltı"sından belə əsla qorxmur. Günbəgün "köhnə ağaclar altında" yeni-yeni inqilabçılar böyüyür. Silahlı

müqavimət və təkpi bir yana, hələ milyonların hənirtisi və kükrəməsi daxili və xarici istismarçıları vahiməyə düşürür. Artıq xalqın səbr kasasının daşdığı müşahidə edən şairə “Heç kəsə bənzəməyən şəxs” şeirində yuxuda gördüyü qeyri-müəyyən obrazın simasında islam inqilabının tezliklə qələbə çalacağına inamını ifadə edir. Əsərdə heç kimlə bənzəri olmayan həmin kamil şəxsin qəlbində, nəfəsində və səsində milyonlarla həmrəy olduğu vurğulanır. Xalqın xoşbəxt gələcəyi naminə yola çıxmış həmənin şəxsin milyonların etibar və etimadını doğruldacağına, tikanlar basmış torpağı yenidən gülüstana döndərəcəyinə ümid bəslənilir. Əsərin əsas personajları olan şairənin ailə üzvləri - ata və anası, eləcə də yaxın ətrafından - Yəhya, Ənsi, seyid Cavad - bənzərsiz qəhrəmanın gəlişini hər vasitə ilə tezləşdirmək tələb olunur. Şeirdə خواب (yuxu) simvolu ilə inqilabdan ötrü dinc və silahlı mübarizəyə çağırış motivləri yer alır. Xüsusilə də şairə bu işdə əksər kasıb insanların yaşadığı Tehranın Sallaqxana məhəlləsinin camaatını birinci görmək istəyir.

چرا پدر که این همه کوچک نیست
و در خیابان ها هم گم نمی شود
کاری نمی کند که آن کس که به خواب من آمده است، روز آمدنش را جلو بیندازد
و مردم محله کشتارگاه
که خاک باغچه شان هم خونی است
و آب حوض هاشان هم خونی است
و تخت کفش ها شان هم خونی است
چرا کاری نمی کنند
چرا کاری نمی کنند [14, 405-406]

Nə üçün bu qədər kiçik olmayan və küçələrdə də itməyən ata mənim yuxuma girmiş o şəxsin gələcəyi günü qabağa çəkmək üçün bir iş görmür. Və bağçalarının torpağı da qanlı, hovuzlarının suyu da qanlı, ayaqqabılarının altı da qanlı olan Sallaqxana məhəlləsinin camaatı nə üçün bir iş görmür. Nə üçün bir iş görmürlər.

Əsərdə چقدر آفتاب زمستان تنبل است (qış günəşi nə qədər [də] tənbəldir) kimi bir sıra misralar islam inqilabına birbaşa işarəni göstərən bariz nümunələrdəndir. Buradakı çağırışlar kor-təbii və ritorikcəsinə səslənmirdi. O, hamıya tanış olan mənzərəni canlandırmaqla, beyinlərdə və fəaliyyətlərdə həmin çağırışları hasilə gətirməyə çalışırdı.

Fərruxzad poeziyasının coğrafi sərhədlərinin genişləndiyi ikinci dövründə, xüsusilə "پنجره" ("Pəncərə"), "بعد از تو" ("Səndən sonra"), "ایمان بیاوریم", "آیه های زمینی", "به آغاز فصل سرد" ("İnanaq soyuq mövsümün başlanacağına"), "دلم برای باغچه می سوزد" ("Yer ayələri"), "Ürəyim bağçadan ötrü yanır" və s. şeirlərində dünyadakı beynəlxalq vəziyyətə və sülh uğrunda mübarizə motivlərinə geniş yer vermişdir. Həmin əsərlərdə şairə dünyanın siyasi-iqtisadi düzəninə pozulmasına, insanların insani və humanist hissləri əldən verib, robotlaşmasına, günü-gündən yeni-yeni münaqişə ocaqlarının yaranmasına, həyatı sil-kələyən partlayışların sayının artmasına, terrorun ayaq açmasına diqqət çəkir. İmperializmin hökmran olduğu məmləkətlərdə tökülən göz yaşları və su yerinə

axıdılan nahaq qanlar insanlığın məhvindən xəbər verir. Şairə müasir İran poeziyasında beynəlxalq mövzunun əhatə dairəsini vüsətləndirməyə səy göstərir. Beynəlxalq mövzular Ə.Lahuti, Jalə, M.Əfraştə və başqalarının yaradıcılıqlarındaki kimi xüsusi deyil, 1950-60-cı illər poeziyasına xas başlıca formada ümumi şəkil alır.

İqtisadi maraqlar, saysız-hesabsız sərvət, mal-mülk naminə imperialistlərin hərisliyi, bu minvalla insanların və insanlığın tapdaq altına alınması ədibdə bir vətəndaş kimi nifrət və qəzəb doğurur. Şairə bu cəhətdən insanı lirikanın əsas leytmotivinə çevirir. Bəşərin arzu və istəkləri, problemləri, düşüncə və qayğıları, təşviş və narahatlığından doğan hüzn, özünü nikbinliyə inandırmaq cəhdi poeziyanın nüvəsinə toplanır.

Şairə maraqların toqquşduğu dünyada insan amilinin nəzərə alınmamasına təəssüfünü gizlədə bilmir. Bir tərəfdən də hadisələrin inkişaf xüsusiyyətinə görə bunu təbii sayır. Çünki qloballaşan aləmdə təbiilik süniliklə əvəzlənmiş, hərbi sülhün yerini almışdır. İnsanlar sözlü müdafiədən silahlı müdafiəyə keçmişdir. Bu səbəbdəndir ki, düşünüən başların əvəzinə çaxmaqlar çəkilir. Maraqların müdafiəsi və təmini naminə dövlətlər nəyin bahasına olursa-olsun silah-sursat istehsalını və saxlancını artırmaq niyyətindədir. Onlar insanların çətinliklərinin həlli yollarının aranması əvəzinə çirkin məqsədlərinin icrası naminə hərbi sursat və silah istehsalını günü-gündən sürətləndirir. İqtisadi cəhətdən zəif dövlətlərin istəmədən yersiz münaqişələrə cəlb olunması fəlakətlərə, terror və itkilərə yol açır. Fərruxzad "Pəncərə" şeirində göstərir ki, insan məktəb partaları arxasında lövhə üzərində "daş" sözünü yazdığı andan etibarən pərişan bildirçinlər çoxillik ağaclardan qanad çaldılar [14, 391]. Bax, o zamandan insanlarda savaşa ehtirası, dağıtmaq, əzmək, məhv etmək, qətlə yetirmək kimi vəhşi hisslər baş qaldırdı. Siyasi münaqişələr, dərin köklü ictimai hadisələr, terror və çevrilişlərin insanların düşüncə və davranışlarında iz buraxması həmin hisslərə ehtiyac yaratdı. Vəhşi hisslər insan simalarını və əməllərini qəribəliklərlə ləkələdi, insanın xislətindəki mənfilikləri qabartdı. "Ürəyim bağçadan ötrü yanır" şeirində hadisələrin canlı şahidi olan qəhrəmanın dilindən deyilir: Bütün günü qapının arxasından tikə-tikə olmaq və partlayış səsi gəlir. Bizim qonşularımızın hamısı bağçalarının torpağında gül əvəzinə pulemyot və qumbara əkirlər. Bizim qonşularımızın hamısı kaşı hovuzlarının üzərinə örtük qoyurlar. Və kaşı hovuzları özləri də istəmədən məxfi barıt anbarlarıdır. Və bizim küçənin uşaqları məktəb çantalarını kiçik bombalarla doldurmuşlar [14, 400]. Şeirlərdə insanın xoşbəxtlik və səadətini puça çıxaran müharibə və münaqişələrə, daxili və xarici qırğınlara mənfi münasibət bəslənir. Bu səbəbdən "Səndən sonra" da baş verən haqsızlıqlara birbaşa gözü və qulağı ilə şahidlik edən insanın sonradan məsumluq çağlarına həsrətlənməsi, böyüməsinə isə əfsuslanacağı qənaətinə gəlir. Bəşərin səadətini quran əllərin həm yaradıcı, həm də dağıdıcı qüdrətinə heyranlıq ifadə edilir.

İctimai məzmunlu çoxplanlı "Ürəyim bağçadan ötrü yanır" şeirində şairə bağçanın timsalında yaşadığı atom əsrini təsvir edir. Müasir dünyada makro

və mikro obyektlərin analogiyası eyni müstəvidə aparılır. Şeirin baş qəhrəmanı olan valideynləri, bacı və qardaşının danışıq və rəftarı vasitəsilə insanlar arasında geniş vüsət almış ictimai etinasızlığın dünyəvi fəlakətlərin ilkin səbəbi olduğu vurğulanır. İnsanların etinasızlığı, hətta təbiətə və canlı varlıqlara da sirayət etmiş, yaşıl aləmi də diqqət və qayğıdan kənar saxlamışdır. Bunun nəticəsidir ki, səhrələr yağış ümidi ilə közərməkdə, sayrısan ulduzlar sönməkdə, balıqlar məhv olmaqdadır. Balıq cənazələrini soyuqqanlıqla sayan qardaşının bağçaya “məzarlıq” deməsi, atasının isə bağçanı deyil, yalnız özünü düşünməsi şairəni dərin heyrətə və təəssüfə qərq edir. Laqeydlik insan faciəsinin başlanğıcı kimi götürülür:

کسی به فکر گل ها نیست
کسی به فکر ماهی ها نیست
کسی نمی خواهد
باور کند که باغچه دارد می میرد
که قلب باغچه در زیر آفتاب ورم کرده است
که ذهن باغچه دارد آرام - آرام
از خاطرات سبز تهی می شود [14, 395-396]

Heç kəs gülləri fikirləşmir. Heç kəs balıqları fikirləşmir. Heç kəs inanmaq istəmir ki, bağça ölməkdədir. Bağçanın qəlbi günəşin altında vərəmləmişdir. Bağçanın zehni aram- aram yaşıl xatirələrdən boşalmaqdadır.

Şairə bağçanın şəfasını onun birdəfəlik məhvində görən əsas qəhrəmanların pessimist və ümitsiz yanaşmalarına rəğmən “bağçanı xəstəxanaya aparmaq olar” fikrində israrlı və nikbin görünür.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağazadə A. Demokratik fars poeziyasında istiqlaliyyət və azadlıq motivlərinin tərənnümü // Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası (ayrıca nüsxə), 1984, № 01, s. 53-60
2. Hüseynov B.M. XX əsr fars şeirində ənənə və novatorluq. Bakı: Elm, 1975, 338 s.
3. Məhəmmədi M. Tədqiqat və tərcümələr. Bakı: Nafta-Press, 2004, 222 s.
4. Биллури А.И. Развитие реалистической демократической поэзии Иранского Азербайджана (1945-1960 гг.). Баку: Элм, 1972, 124 с.
5. Дорри Дж. Персидская литература XX века. М.: Муравей, 2005, 192 с.
6. Кляшторина В.Б. К вопросу о развитии литературной критики в Иране на рубеже 50-60-х годов // Иран (сборник статей), 1971, с. 185-198
7. Кязимов М. Персидская поэзия конца XX века. Баку: Нафта-Пресс, 2006, 327 с.
8. Hillman M. Forough Farrokhzad, Modern Persian Poet // Middle Eastern Muslim Women Speak, University of Texas, 1977, pp. 291-317
9. Рупка Y. History of Iranian Literature. Dordrecht-Holland: D.Reidel, 1968, 360 p.
10. باباچاهی علی. گزاره های منفرد "بررسی انتقادی شعر امروز ایران"، جلد اول. تهران: نارنج، ۱۳۷۷، ۴۵۶ ص.
11. حقوقی محمد. شعر زمان ما ۴ - فروغ فرخزاد. تهران: نگاه، ۱۳۸۴، ۳۴۰ ص.
12. شفیعی کدکنی محمدرضا. ادوار شعر فارسی (از مشروطیت تا سقوط سلطنت). تهران: سخن، ۱۳۸۰، ۱۷۵ ص.
13. شمیسا سیروس. نگاهی به فروغ فرخزاد. تهران: مروارید، ۱۳۷۶، ۳۲۰ ص.

14. فرخزاد فروغ. به آفتاب سلامی دوباره (منتخب پنج دفتر شعر). تهران: سخن، ۱۳۷۷، ۴۲۱ ص.

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЛИРИКА ФОРУГ ФАРРУХЗАДЕ

Дж.Н.МАМЕДЗАДЕ

РЕЗЮМЕ

В общественно-политической жизни Ф.Фаррухзаде освещены внутреннее положение Ирана, социальная жизнь, расслоения общества, патриотизм и революционные вопросы. В стихах затрагиваются актуальные проблемы такие как: возрастание социального неравенства общества, ухудшение финансово-материального положения у людей и нарушение принципов социального неравенства в обществе. Международные положения и мотивы борьбы за мир, в виду основного положения произведений, поэтесса препятствует нарушению мирового баланса, потерю человечности и человеческого чувств, и превращения их в роботоподобных, с каждым днем появление новых очагов, увеличение разрушающих жизнь террористических актов, находится под общим пристальным вниманием. В обществе дают точную оценку безучастности и морально-этнического отрицательного отношения некоторых членов общества происходящим событиям и это вызывает резкую критику в обществе. Важный политико-общественный и исторический документ Фаррухзаде в своих произведениях очень часто использовала критические замечания и методы разоблачения путем своей поэзии, силой слова и этим показывала реальное положение вещей. В ее критических стихах ярко были показаны недостатки и выявлены отрицательные аспекты общественного уклада и показаны методы выхода из создавшейся ситуации.

Ключевые слова: внутреннее положение, общественно-социальная жизнь, патриотизм, революция, расслоение общества, международное правосудие, символика, критика.

FORUGH FARROKHZAD'S SOCIAL-POLITICAL LYRICS

J.N.MAMMADZADE

SUMMARY

F.Farrokhzad's social-political lyrics is devoted to the inner situation in Iran, social life, stratification of society, patriotism and revolutionary topics. In her poems some actual problems such as the increase of inequality, the worsening of financial well being of people, distortion of social justice are raised. She draws attention to the distortion of the social-economical situation in the world, people's losing human as well as humanist feelings and turning into robots, the formation of the new conflict reasons day by day, the increase of terrorism in her works about international situation and fight for peace. People who neglect events that take place in the society and the moral level of community are criticized openly in her works. Farrokhzad used descriptive critical method in her historically important social-political works and described the real situation by avoiding the exposure with words. The drawback of her critical poems is that she didn't give the solution of problems in return for all faults and negativities.

Key words: Inner situation, social and political life, patriotism, revolution, stratification of the society, international justice, symbolics, criticism.